

ბულგარეთი ევროპულ ინტეგრაციულ პროცესებში

ჰამაზ ფუტკაჩაძე

ეკონომიკის დოქტორი

ასოციირებული პროფესორი

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის

სტატიაში გაანალიზებულია ევროკავშირის ერთ-ერთი წევრი ქვეყნის ბუღალტერის ეკონომიკური განვითარების თავისებურებები და ზოგიერთი ეკონომიკური მაჩვენებელი. წახმოდგენილი ბუღალტერის შესახებ ისტორიული და თანამედროვე ასპექტები.

გაკეთებულია დასკვნა, რომ ბუღალტერის ეკონომიკური მდომარეობა და ეკონომიკური მაჩვენებლები ბოლო წლებში მნიშვნელოვნად გაუმჯობესდა. მთლიანობაში ქვეყანამ განიცადა მნიშვნელოვანი პროგრესი. ქვეყნის შემდგომი მიზნებია: შენგენის ზონაში და ევროზონაში გაწევრიანება.

ბუღალტერი მხახს უჭეხს საქართველოს სწრაფვას ევროკავშირისაკენ და ნაცოხთან ინტეგრაციას. საქართველოსა და ბუღალტერის შოხის შოხის სავაჭრო-ეკონომიკური უხთიე-ხთობები დინამიუხად ვითარდება. ქვეყანა აქტიუხად უჭეხს მხახს საქართველოს ევროპულ და ევრო-ატლანტიკური ინტეგრაციის პროცესებს. 2020 წლის მონაცემებით ბუღალტერი საქართველოს უმსხვილესი ექსპორტიო ქვეყნების ხეიგინგში მე-4 ადგილს იკავებდა, საქართველოს ექსპორტმა ბუღალტერში 300 მლნ აშშ დოლარს გადააჭახბა.

საკვანძო სიგყვები: ეკონომიკური ინტეგრაცია, ბუღალტერი, ევროკავშირი.

მბრძანებლური სისტემის დაშლის შემდეგ, 1990-იან წლებში ბულგარეთში ეკონომიკური რეფორმების განხორციელება და კორუფციის წინააღმდეგ ბრძოლა დაიწყო. ქვეყნის უმთავრესი საგარეო პრიორიტეტი ევროკავშირში და NATO-ში განწვრიანება გახდა. „ბულგარეთმა მიმართა ევროკავშირში განწვრიანებას 1995 წლის 18 დეკემბერს. ევროკომისიის ანგარიშის საფუძველზე, ბულგარეთი, ხუთ სხვა ქვეყანასთან ერთად, მიიწვიეს ჰელსინკის სამიტზე 1999 წლის დეკემბერს და დაიწყო წევრობაზე მოლაპარაკებები. არსებითი მოლაპარაკებები დაიწყო 2000 წლის მარტში[1]. 2002 წელს ევროკავშირმა თანხმობა განაცხადა ბულგარეთის ვადაზე ადრე მიღებაზე, საბოლოოდ ბულგარეთი 2007 წელს 1 იანვრიდან ევროკავშირის წევრია. აღსანიშნავია, რომ ევროკავშირის ქვეყნებს შორის ევროკავშირში ბულგარეთი მოსახლეების რიცხოვნობით მე-15 და ფართობით მე-10 ქვეყანაა, ბულგარეთი მოსახლეობის ერთ სულზე მსპ-ის მოცულობით მნიშვნელოვნად ჩამორჩევა ევროკავშირის ქვეყნებს, მაგრამ ეკონომიკური ზრდის დიდი პოტენციალი გააჩნია.

ევროპული ქვეყნების ეკონომიკურ განვითარებაზე გადამწყვეტი გავლენა იქონია გლობალიზაციისა და საერთაშორისო რეგიონულმა ინტეგრაციულმა პროცესებმა. ევროკავშირი განიხილება როგორც მსოფლიოში მშვიდობის მნიშვნელოვანი გარანტია, ევროკავშირი დღეისათვის 27 დემოკრატიული სახელმწიფოს უნიკალური პოლიტიკური და სავაჭრო-ეკონომიკური გაერთიანებაა, რომელიც მიზნად ისახავს მშვიდობის, კეთილდღეობისა და თავისუფლების უზრუნველყოფას თავისი მოქალაქეებისთვის.

ბულგარეთში 2021 წლის 1 იანვრის მდგომარეობით 6.9 მლნ ადამიანი ცხოვრობს, რაც ევროკავშირის მოსახლეობის 1.55%-ია. აღსანიშნავია რომ ქვეყანაში მოსახლეობის რიცხოვნობა 2007 წელთან შედარებით შემცირებულია 700 ათასი კაცით. ევროკავშირში სულ 447.0 მილიონი ადამიანი ცხოვრობს. ევროკავშირის წევრი ქვეყნებიდან ყველაზე მეტი ადამიანი ცხოვრობს გერმანიაში (83.2 მილიონი, ევროკავშირის მთლიანი მოსახლეობის 19%), რასაც მოჰყვება საფრანგეთი (67.4 მილიონი, 15%), იტალია (59.3 მილიონი, 13%), ესპანეთი (47.4 მილიონი, 11%) და პოლონეთი (37.8 მილიონი, 9%). საერთო ჯამში, ამ ხუთ ქვეყანაში ცხოვრობს ევროკავშირის მოსახლეობის ორი მესამედი. ხოლო მალტა ცხოვრობს 500 ათასი ადამიანი (ევროკავშირის მთლიანი 0.1%-ს), ლუქსემბურგი 600 ათასი (0.1%) და კვიპროსი 900 ათასი (0.2%) [2].

ბულგარეთი მიეკუთვნება განვითარებადი ქვეყნების ჯგუფს... საქართველო, ერთ-ერთი პოსტსაბჭოთა ქვეყანაა რომელიც დგას ევროპული ინტეგრაციის გზაზე. ქვეყანამ წარმატებით განახორციელა არაერთი სოციალურ-ეკონომიკური რეფორმა და მტკიცედ ადგას დემოკრატიისა და მსოფლიო ეკონომიკაში ინტეგრაციის გზას. თანამედროვე ეტაპზე ქვეყნის საგარეო ეკონომიკური ურთიერთობების ძირითადი ვექტორია ევროკავშირთან დაახლოება და სავაჭრო-ეკონომიკური ინტეგრაცია [3, 4, 5, 6, 15]. შესაბამისად ევროკავშირის წევრი ქვეყნების ეკონომიკური ინტეგრაციის კვლევა ფრიად აქტუალურია.

ბულგარელები დამოუკიდებლობის მოპოვებისთანავე უჭერდნენ ქვეყნის ევროკავშირთან ინტეგრაციას მხარს და სჯეროდათ, რომ ევროკავშირში გაერთიანება მასშტაბურად შეცვლიდა ქვეყნის სოციალურ-ეკონომიკურ მდგომარეობას და გამოიწვევდა მნიშვნელოვან პროგრესს [7]. თავის მხრივ ისინი მოუთმენლად ელოდნენ ევროკავშირში გაწევრიანებას და აკავშირებდნენ უკეთეს ეკონომიკასთან, მეტ უცხოურ ინვესტიციასთან, გადაადგილების თავისუფლებასთან, მუშაობის შესაძლებლობებთან, ნაკლებ კორუფციასთან, მაღალ ეკონომიკურ ზრდას, უმუშევრობის შემცირებას, პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების გაზრდას და სხვ.

ქვეყნისათვის ევროკავშირში გაერთიანება ნამდვილად არაა გზის დასასრული, პირიქით, ის სწორედ დასაწყისია განვითარების ახალი ეტაპის და ჯერ კიდევ დიდი გზაა წინ გასავლელი. წლებმა აჩვენა, რომ ეს დრო სულაც არ იყო საკმარისი ისეთი ეკონომიკისა და დემოკრატიის აშენებისთვის, რისთვისაც სხვა მოწინავე ევროპულ სახელმწიფოებს (ასე მაგალითად, ავსტრია, ბელგია, დანია, ფინეთი, საფრანგეთი, გერმანია, ირლანდია, იტალია, ლუქსემბურგი, ნიდერლანდები, პორტუგალია, ესპანეთი, შვედეთი) გააჩნია, მათ ხანგრძლივი დრო და რეფორმები დასჭირდათ. ბულგარელების დიდი ნაწილი უფრო ბედნიერია და კმაყოფილი თავიანთი ცხოვრების დონით წინა წლებთან შედარებით.

ევროკავშირში წევრობის მიუხედავად ბულგარეთი კავშირში ღარიბ ქვეყნებად ითვლება. მაგრამ ქვეყანამ პროგრესი და მნიშვნელოვანი ტრანსფორმაცია განიცადა. 2007 წლიდან ქვეყანაში საშუალო ხელფასი ბულგარეთში 2020 წლამდე მნიშვნელოვნად გაიზარდა, მაგრამ მიუხედავად ზრდისა, ხელფასები მნიშვნელოვნად ჩამორჩება ევროკავშირის სხვა ქვეყნებს. მნიშვნელოვნად გაუმჯობესდა ბულგარეთის ბედნიერების ინდექსი. გაეროს მსოფლიო ბედნიერების 2020 წლის ანგარიშის თანახმად, ცხოვრების დონე კეთილდღეობის სხვადასხვა მაჩვენებლით შეიძლება შეფასდეს, სადაც შემოსავალი ერთ-ერთი და არა ყველაზე აუცილებელი კრიტერიუმია. 2020 წელს ბულგარეთის ბედნიერების ინდექსი იყო 5.27, მაშინ როდესაც აღნიშნული ინდექსის მაჩვენებელი 2013 წელს შეადგენდა 3,98-ს. რაც უფრო მაღალია ქულა, მით უფრო მაღალია ბედნიერების დონე ქვეყანაში. ლიდერთა ათეული ასე გამოიყურება: ფინეთია, დანია, ისლანდია, შვეიცარია, ნორვეგია, ნიდერლანდები, შვედეთი, ახალი ზელანდია, ავსტრია და ლუქსემბურგი.

ბოლო წლებია ბულგარეთის მიმართ დიდია ევროპის წამყვანი კომპანიების დაინტერესება. უამრავ კომპანიას გადააქვს სათაო ოფისი ან ხსნის ფილიალს ბულგარეთში, სადაც მათ შეუძლიათ დაიქირავონ მუშახელი გაცილებით ნაკლები დანახარჯები, ვიდრე ამას განახორციელებდნენ საკუთარ ქვეყნებში. აღნიშნული ნამდვილად კარგია, რადგან ბევრი უცხოური კომპანია ქმნის ამ ქვეყანებში მაღალანაზღაურებად სამუშაო ადგილებს ადგილობრივ ბიზნესთან შედარებით, რაც კარგია ქვეყნისთვის, რათა დარჩნენ თავიანთ ქვეყანებში. მაგრამ ბევრი ბულგარელი მუშაობს საზღვარგარეთ. ერთ-ერთი პრობლემაა, ბულგარეთში სამუშაო ძალა იაფია, ვიდრე ევროპის მოწინავე ქვეყნებში.

ბულგარეთის ეკონომიკა გაიზარდა და ეკონომიკური სტაბილურობით საყოველთაო აღიარება მოიპოვა. ბულგარეთი მართალია არ შედის შენგენის ზონაში, თუმცა წარმოადგენს ერთ-ერთს არსებული 4 კანდიდატი ქვეყნიდან. ასევე ქვეყანა ცდილობს ევროზონაში გაწევრიანებას. ბულგარეთის ეკონომიკა წარმატებით ვითარდება და ქვეყანაში ინვესტიციების განხორციელება მეტად მომგებიანია. ბოლო რამდენიმე წლის განმავლობა-

ში ადგილობრივი უძრავი ქონების ფასი მნიშვნელოვნად იზრდება, რასაც განაპირობებს უცხოური ინვესტიციების მოზღვას. მზარდი ეკონომიკა, ნატო-ს წევრობა, წარმატებული ტურისტული ბიზნესი და ევროზონაში განწევრიანების პერსპექტივა, რაც ქვეყანის ეკონომიკის განვითარებას უწყობს ხელს.

აღსანიშნავია, რომ მოსახლეობის კეთილდღეობის დონის ერთ-ერთ საზომად ითვლება მთლიანი სამამულო პროდუქტი მოსახლეობის ერთ სულზე გაანგარიშებით. ბულგარეთი ამ მაჩვენებლით ევროკავშირის წევრ ქვეყნებს შორის ბოლო ადგილზეა. ბულგარეთის ევროკავშირში განწევრიანებას მოჰქვია მნიშვნელოვანი ეკონომიკური წინსვლა. ბულგარეთის მთლიანი სამამულო პროდუქტის (GDP) მსოფლიო ბანკის მონაცემებით [8] მოცულობით მოსახლეობის ერთ სულზე ევროკავშირის წევრ ქვეყნებს შორის ბოლო ადგილზეა. 2006 წელს იგი შეადგენდა 34,38 მლრდ აშშ დოლარს, რაც 2020 წლისთვის გაიზარდა 69,105 მლრდ აშშ დოლარამდე ანუ დაახლოებით გაორმაგდა. ასევე მთლიანი სამამულო პროდუქტის (GDP) მოსახლეობის ერთ სულზე 2006 წელს 4523 აშშ დოლარიდან გაიზარდა 2020 წელს 9975 დოლარამდე ანუ გაიზარდა 120%-ით (იხ. ცხრილი 1). აღნიშნული მაჩვენებლები სხვა ევროკავშირის წევრ ქვეყნებთან შედარებით მართალია დაბალია მაგრამ მნიშვნელოვანი ზრდაა. აღნიშნული ასევე ნიშნავს საერთაშორისო ბიზნესისთვის ძლიერ პოტენციალს და შესაძლებლობას. ასევე გაიზარდა ბულგარეთის სხვა ეკონომიკური მაჩვენებლები.

ბულგარეთის ზოგიერთი ეკონომიკური მაჩვენებელი [8]

ცხრილი 1

მოსახლეობის რიცხოვნობა (მლნ კაცი) 2021	6,95
ფართობი (კვ კმ)	110 994
მთლიანი სამამულო პროდუქტი, 2006 (მიმდინარე ფასებში) მლრდ აშშ დოლარი [8]	34,38
მთლიანი სამამულო პროდუქტი, 2020 (მიმდინარე ფასებში) მლრდ აშშ დოლარი [8]	69,105
მსპ, მოსახლეობის ერთ სულზე, 2006 აშშ დოლარი	4523
მსპ, მოსახლეობის ერთ სულზე, 2020, აშშ დოლარი	9975
სიცოცხლის საშუალო ხანგრძლივობა	74.9

ბულგარეთს ევროკავშირისა და მსოფლიოში ერთ-ერთი ყველაზე სწრაფად განვითარებადი ეკონომიკა გაჩნია. მისი ფართობი ყველაზე დიდია სამხრეთ-აღმოსავლეთ ევროპაში და სიდიდით მეორე ქვეყანაა ცენტრალურ და აღმოსავლეთ ევროპაში, ბულგარეთი ხასიათდება მზარდი მსპ-თი და ინვესტიციებით. ქვეყანა მდიდარია მიწისა და ენერგორესურსებით, ისევე, როგორც ძლიერი საწარმოო ბაზით და იაფი სამუშაო ძალით. ქვეყანას ბუნებრივი რესურსების გამო დიდ პერსპექტიულ სფეროებს მიეკუთვნება ტურიზმი, სოფლის მეურნეობა, ენერგეტიკა და მომსახურება. აღნიშნულის გარდა, ნავთობი და გაზი, ფარმაცევტული მრეწველობა, კვების პროდუქტების წარმოება, ტრანსპორტი, საბანკო სექტორი, დაზღვევა და სხვა ასევე ძალზე დინამიური სექტორებია. რუმინეთში ერთ-ერთ ყველაზე პრიორიტეტულ სექტორს წარმოადგენს სწორედ ტურიზმი. ქვეყანა არაჩვეულებრივი ბუნებრივი სილამაზით გამოირჩევა, მაგრამ ტურიზმის წილი მსპ-ში დაბალია.

1991 წელს ბულგარეთის საქონლის ექსპორტის 24% და იმპორტის 39.7% მოდიოდა ევროკავშირზე. 1999 წელს კი ბულგარეთის საქონლის ექსპორტის 54% და იმპორტის 50.7%

მოდოდა ევროკავშირზე [1]. ბულგარეთის ევროკავშირში წევრობამ მხარეებს შორის ვაჭრობა მნიშვნელოვნად გაზარდა. 2018 წლის მონაცემებით, ბულგარეთის საქონლის ექსპორტის 69% ევროკავშირის ქვეყნებზე (გერმანია 15%, იტალია 9% და რუმინეთი 9%) მოდიოდა, ხოლო იმპორტის 64% ბულგარეთში ასევე ევროკავშირიდან (გერმანია 12%, იტალია 8% და რუმინეთი 7%) განხორციელდა.

ბულგარეთში უამრავ საერთაშორისო კომპანიამ გადაიტანა და გადააქვს ბიზნესი მთლიანად ან ნაწილობრივ, განსაკუთრებით სოფიაში, სადაც მათ შეუძლიათ დაიქირავონ კვალიფიციური მუშახელი გაცილებით ნაკლები დანახარჯების ფასად, ვიდრე ამას განახორციელებდნენ საკუთარ ქვეყნებში. ერთი მხრივ, ეს ნამდვილად კარგია, რადგან ბევრი უცხოური კომპანია ქმნის ამ ქვეყანაში მაღალანაზღაურებად სამუშაო ადგილებს ადგილობრივ ბიზნესთან შედარებით, რაც უდიდესი შესაძლებლობაა ბულგარელებისთვის, რათა დარჩნენ თავიანთ ქვეყანაში. ბულგარეთში დღესდღეობით უფრო მეტი ადამიანი მუშაობს საზღვარგარეთ, ვიდრე საკუთარ ქვეყანაში.

ბულგარეთის კონკურენტუნარიანობის ერთ-ერთი მთავარი გამოწვევაა იაფი სამუშაო ძალა, მოწინავე ევროკავშირის ქვეყნებთან შედარებით. მაგრამ მაღალკვალიფიციურ კადრებს თავის მხრივ შეუძლიათ მიიღონ უფრო მეტი ხელფასი დასავლეთში. შესაბამისად ბულგარეთიდან მოსახლეობის ემიგრაცია მნიშვნელოვნად აღემატება მიგრაციას.

აღსანიშნავია, რომ ბულგარეთზე მოდის ევროკავშირის ფონდების დახმარება სასოფლო მეურნეობის განვითარებისთვის, თუმცა პრობლემაა: ფონდები ძირითადად იმართება მსხვილი ფერმერებისა და მეწარმეების მიერ. ევროკავშირი გამოყოფს ფონდებს მეწარმეებისა და თვითდასაქმებულებისათვის, ასევე მცირე ფერმერებისთვის, მაგრამ ხშირად კორუფცია უმეტესად მათ ხელს უშლის.

კანონის უზენაესობის კრიტერიუმების მიხედვით ბულგარეთზე უკეთესი მაჩვენებელი აქვს ევროკავშირის ყველა წევრ ქვეყანას გარდა უნგრეთისა. აღსანიშნავია, რომ ბულგარეთი აღნიშნულ რეიტინგში მსოფლიოს ქვეყანას შორის 62-ე ადგილს იკავებს. კანონის უზენაესობის გლობალურ ინდექსში ლიდერობენ ევროკავშირის წევრი ქვეყნები: დანია, ნორვეგია, ფინეთი, შვედეთი და ნიდერლანდები და გერმანია. [9].

ევროკავშირის სხვა წევრი ქვეყნებისაგან განსხვავებით, ბულგარეთის ეკონომიკისათვის კორუფცია რჩება ერთ-ერთ მნიშვნელოვან პრობლემად. კორუფციის აღქმის ინდექსის მიხედვით ბულგარეთის პოზიცია ერთ-ერთი ცუდი მაჩვენებელია ყველა ევროკავშირის ქვეყნებთან შედარებით. 2020 წელს „საერთაშორისო გამჭვირვალობის“ მიერ გამოქვეყნებულ კორუფციის აღქმის ინდექსის მიხედვით ბულგარეთს მხოლოდ 44 ქულა აქვს (2012 წელი - 41 ქულა) (რეიტინგში 100 ქულა კორუფციის აღქმის ყველაზე დაბალ, ხოლო 0 ქულა - ყველაზე მაღალ დონეს აღნიშნავს) და 69-ე ადგილზეა [10], ანუ დასავლეთ ევროპასა და ევროკავშირში ყველაზე ცუდი მაჩვენებელი.

აღსანიშნავია, რომ ბოლო წლებში ქვეყანამ მიაღწია მნიშვნელოვან განვითარებას, რაც განპირობებულია სწორედ ევროკავშირში განწვერიანებით. თავის მხრივ გამოიკვეთა როგორც დადებითი, ასევე ნეგატიური შედეგებიც. ინტეგრაცია მათ დაეხმარა არა მარტო ევროკავშირის სხვა წევრებთან დაახლოებაში, არამედ მეზობელ ქვეყნებთან სავაჭრო-ეკონომიკური ურთიერთობის გაღრმავებაში.

ბულგარეთი ესაზღვრება შავ ზღვას აღმოსავლეთიდან, საბერძნეთს, თურქეთს და ჩრდილოეთ მაკედონიას სამხრეთიდან და სერბეთს დასავლეთიდან. თურქეთი, ჩრდილოეთ მაკედონია და სებეთი წარმოადგენენ ევროკავშირის კანდიდატ ქვეყნებს. ბულგარეთს გააჩნია მნიშვნელოვანი სტრატეგიული გეოგრაფიული მდებარეობა, რაც ნიშნავს, რომ ის ევროპის, ახლო აღმოსავლეთის, რუსეთისა და ყოფილი საბჭოთა კავშირის ქვეყნების გზაჯვარედინზე მდებარეობს. რაც იძლევა მნიშვნელოვანი საკომუნიკაციო და სატრანსპორტო კავშირების გაზრდის შესაძლებლობას.

ეკონომიკური თავისუფლების ინდექსი ქვეყანაში ეკონომიკური თავისუფლების საზომია, რომელიც შეფასება ძირითადად ეყრდნობა სხვადასხვა საერთაშორისო რეიტინგ-

ნგების წყაროებს. ეკონომიკური თავისუფლების მსოფლიო რეიტინგს დიდი მნიშვნელობა აქვს ქვეყანაში ინვესტიციების შემდგომი მოზიდვის კუთხით. თავის მხრივ ეკონომიკური თავისუფლება ქვეყნის ეკონომიკის განვითარებას უწყობს ხელს. Heritage Foundation „ეკონომიკური თავისუფლების ინდექსი“. (Heritage Foundation, 2020). ცნობილია, რომ ეკონომიკური თავისუფლება ქვეყნის ეკონომიკის განვითარებას და მსოფლიო ეკონომიკაში ინტეგრაციას უწყობს ხელს. ცნობილი მეცნიერ ეკონომისტების დიდი ნაწილი ძირითადად თანხმდება იმაზე, რომ ეკონომიკური თავისუფლება ქვეყნისთვის მნიშვნელოვანია.

2021 წლის მონაცემებით ბულგარეთის ეკონომიკური თავისუფლების ინდექსია 70.4, (2006 წელი 64.5) და მსოფლიოში 35 -ე ადგილი. ხოლო ევროპის რეგიონის 45 ქვეყანას შორის ბულგარეთი მე - 20 ადგილზეა. ეკონომიკური თავისუფლების დონით ბულგარეთი ჩამორჩება ევროკავშირის რიგ ქვეყნებს, მაგრამ ქვეყნის მაჩვენებელი მნიშვნელოვნადაა გაუმჯობესებული ევროკავშირში წევრობის შემდეგ. ბულგარეთი წინ უსწრებს ისეთ ქვეყნებს როგორცაა: მალტა, ბელგია, ესპანეთი, პოლონეთი, რუმინეთი, სლოვენია, პორტუგალია, უნგრეთი, საფრანგეთი, იტალია, ხორვატია და სხვ.

ბულგარეთი მსოფლიო ბანკის 2020 წლის მონაცემების მიხედვით „ბიზნესის კეთების“ რეიტინგში 61-ე ადგილზეა მსოფლიოში, უფრო მაღალ პოზიციაზე, ვიდრე სხვა ცენტრალური და აღმოსავლეთ ევროპის სახელმწიფო [12]. აღსანიშნავია, რომ ქვეყნის მთავრობა დიდ ძალისხმევას იჩენდა ეკონომიკური ზრდის ახელშეწყობისა და სახელმწიფო ვალის შემცირების თვალსაზრისით. საშუალო წლიურმა ზრდამ 2000-დან 2010 წლამდე მიაღწია 4,7 %-ს მაშინ, როდესაც საშუალო მაჩვენებელი შემოსავალისა ერთ სულ მოსახლეზე გაიზარდა შთამბეჭდავად 28 %-დან 44%-მდე ევროკავშირში. ბულგარეთის ეროვნული ვალუტა, ბულგარული ლევი (BGN) არის ერთ-ერთი ძლიერი და სტაბილური ვალუტა ცენტრალურ და აღმოსავლეთ ევროპის ქვეყნებში (CEE). დაბალი გადასახადები ევროკავშირში, ძლიერი სწრაფვა ინვესტიციებისკენ, სტაბილური პოლიტიკა და სტრატეგიული მდებარეობა მხოლოდ ძალიან კარგს უნდა ნიშნავდეს ბულგარეთისთვის, რათა ქვეყნის ინტეგრაცია მსოფლიო ეკონომიკაში გაღრმავდეს.

მსოფლიო ბანკის მონაცემების მიხედვით, 2003 წელს ბულგარეთის მთლიანი სამამულო პროდუქტის მოცულობა გაიზარდა 5.1%-ით, 2004 წელს - 6.4%-ით, 2005 წელს - 7.2%-ით, 2006 წელს - 6.8%-ით, 2007 წელს - 6.5%-ით, 2019 წელს კი - 3.7%-ით გაიზარდა. 2007 და 2008 წლებში ბულგარეთის ეკონომიკურმა ზრდამ, შესაბამისად, 6.5% და 6.1% შეადგინა. ბულგარეთის შემთხვევაში აღნიშნული მონაცემი ქვეყნისთვის ერთ-ერთი საუკეთესოა. ქვეყანაში უმუშევრობის დონე მნიშვნელოვნად შემცირდა, გაიზარდა ბულგარეთის საკრედიტო რეიტინგი, შემცირდა საპროცენტო განაკვეთები რამაც ქვეყნის სოციალურ-ეკონომიკურ ცხოვრებაში დადებითი როლი ითამაშა. ქვეყნის კანონმდებლობის მიხედვით, უძრავი ქონების შეძენა ნებისმიერ უცხოელს ისევე თავისუფლად შეუძლია, როგორც ქვეყნის მოქალაქეს. შეზღუდვები სასოფლო-სამეურნეო მნიშვნელობის მიწის ნაკვეთებზე დაწესებული.

ინვესტიციების თვალსაზრისით განსაკუთრებით საინტერესოა დედაქალაქი, სოფია და მეორე ქალაქი პლოვდივი, საკურორტო და მსხვილი საპორტო ქალაქები - ვარნა და ბურგოსი, სამთო კურორტები - როდოპი, რილა, პამპოროვო და ბოროვეცი, ბალნეოლოგიური კურორტები - შიპკოვო, დობრინიშე, კოსტენეცი და სანდარსკი. ბულგარეთში მიწის ფართობის შეძენა და სამშენებლო ბიზნესის წამოწყება ძალზე იაფი და მომგებიანია. აღნიშნულმა გამოიწვია ევროპელ ინვესტორთა დიდი დაინტერესება.

თუ რამდენს იხდის ევროკავშირის თითოეული ქვეყანა ევროკავშირის ბიუჯეტში, გაანგარიშებულია სამართლიანად. რაც უფრო დიდია ევროკავშირის წევრი ქვეყნის ეკონომიკა, მით მეტს იხდის და პირიქით. ევროკავშირის ბიუჯეტი მიზნად არ ისახავს სიმდიდრის გადანაწილებას, არამედ ფოკუსირებულია მთლიანად ევროპელების საჭიროებებზე და ევროკავშირის განვითარებაზე. ევროკავშირის 2018 წლის მონაცემებით, ევროკავშირის

მთლიანი დანახარჯები ბულგარეთში - 2,169 მილიარდი ევროა (ბულგარეთის ეკონომიკის 3,91%-ის ექვივალენტი), ხოლო ბულგარეთის მთლიანი შენატანი ევროკავშირის ბიუჯეტში - 0,487 მილიარდი ევრო, (ბულგარეთის ეკონომიკის 0,88%-ის ექვივალენტი). ანუ ბულგარეთის შემოსავლები ევროკავშირიდან აღემატება ხარჯებს.

ბულგარეთი საქართველოს ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი სავაჭრო პარტნიორი ქვეყანაა. საქართველოსა და ბულგარეთს შორის ვაჭრობის მოცულობა მნიშვნელოვნად გააუმჯობესა ბულგარეთის ევროკავშირში განწევრიანების შემდეგ. 2020 წლის მონაცემებით იგი საქართველოს უმსხვილესი ექსპორტიორი ქვეყნების რეიტინგში მე-4 ადგილს იკავებდა, საქართველოს ექსპორტი ბულგარეთში 312.7 მლნ აშშ დოლარი, ქვეყნის მთლიან ექსპორტში 9.4%-იანი წილით [13]. იმავდროულად 2020 წელს ბულგარეთიდან საქართველოში განხორციელდა 110 მლნ აშშ დოლარის საქონლის იმპორტი (იმპორტიდ 1.4%). მისასალმებელია რომ საქართველოს ბულგარეთთან გააჩნია დადებითი სავაჭრო სალდო 202 მლნ აშშ დოლარის ოდენობით.

საინტერესო სურათს იძლევა ბულგარეთში ექსპორტირებული უმსხვილესი სასაქონლო ჯგუფების ანალიზი. 2013 წელს საქართველოდან ბულგარეთში ექსპორტირებული პროდუქციის 77,7%-ს სპილენძის მადნები და კონცენტრატები იკავებდა, 21,2%-ს აზოტოვანი სასუქები, ხოლო დანარჩენ პროდუქციას ექსპორტში უმნიშვნელო წილი ეკავა. აღსანიშნავია, რომ 2013 წელს საქართველო სპილენძის მადნებისა და კონცენტრატების ექსპორტს ძირითადად ბულგარეთსა და ესპანეთში ახორციელებდა, აქედან ბულგარეთზე აღნიშნული პროდუქციის ექსპორტის 72,5% მოდიოდა. ამავე წელს ბულგარეთზე მოდიოდა საქართველოდან ექსპორტირებული აზოტოვანი სასუქების 24,4%.

საქართველოს ეკუთვნის ბულგარეთში ექსპორტირებული სპილენძის მადნებისა და კონცენტრატების დაახლოებით 3,9%. ჩვენი ქვეყნის კონკურენტებად გვევლინებოდნენ ისეთი ქვეყნები, როგორცაა: ჩილე (ბულგარეთში ექსპორტირებულ სპილენძის მადნებსა და კონცენტრატებში 17,1%-იანი წილით), პერუ (9,8%), ბრაზილია (5,1%), სომხეთი (5,0%), არგენტინა (5,0%), ავსტრალია (2,8%) და სხვ. ბულგარეთში 2013 წელს ექსპორტირებული აზოტოვანი სასუქების სტრუქტურის მიხედვით კი საქართველოს მთავარ კონკურენტებად გვევლინებოდნენ შემდეგი ქვეყნები: ეგვიპტე (29,9%-იანი წილით), იორდანია (15,5%), რუმინეთი (10,5%) და რუსეთი (7,4%). ამრიგად, ბულგარეთი ევროკავშირის წევრი ქვეყნებიდან საქართველოს ექსპორტიორებში უდავო ლიდერია.

დასკვნა

სოციალისტური სისტემის დაშლას ცენტრალური და აღმოსავლეთ ევროპის ქვეყნები ევროინტეგრაციის გზით აქტიური მოძრაობა დაიწყეს და მნიშვნელოვან პროგრესს მიაღწიეს.

აღსანიშნავია, რომ ევროკავშირის ძველ ქვეყნებსა და ბულგარეთის ეკონომიკურ მაჩვენებლებს შორის განსხვავებაა, მაგრამ ტენდენციაა მათი განვითარების დონეებში დიდი სხვაობა მცირდება. მიუხედავად ამისა, ევროკავშირში განწევრიანებამ მასშტაბური გავლენა მოახდინა ბულგარეთის ეკონომიკაზე, მათი ცხოვრების დონეზე და რადიკალურად გაუმჯობესდა ქვეყნის არაერთი ეკონომიკური მაჩვენებელი. აღსანიშნავია, რომ კორუფციის დონე ქვეყანაში იყო მაღალი, თუმცა ბოლო წლებში ქვეყანამ მიაღწია მნიშვნელოვან პროგრესს.

ბულგარეთის საგარეო ვაჭრობაში მნიშვნელოვნად გაიზარდა ევროკავშირის წევრი ქვეყნების წილი, რაც კიდევ უფრო ზრდის მხარეებს შორის ურთიერთდამოკიდებულებას.

2018 წლის მონაცემებით, ბულგარეთის საქონლის ექსპორტის 69% ევროკავშირის ქვეყნებზე მოდიოდა, ხოლო ბულგარეთში საქონლის იმპორტის 64% ევროკავშირის წევრი ქვეყნებიდან, რაც მხარეებს შორის თანამშრომლობის და ურთიერთდამოკიდებულების მაღალი მაჩვენებელია.

ევროკავშირში განვითარებას მოჰყვა დადებითი და მცირე უარყოფითი შედეგებიც. ერთ-ერთ პრობლემად, ქვეყნებში რჩება სამუშაო ძალის დაბალი ანაზღაურება ევროკავშირის სხვა ქვეყნებთან შედარებით. მცირე და საშუალო ბიზნესის მხარდაჭერა ბულგარეთში ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს საკითხს წარმოადგენს, რასაც დიდი მნიშვნელობა აქვს და თავის მხრივ, ხელს უწყობს ქვეყნების ეკონომიკურ ზრდას და უმუშევრობის შემცირებას. ბულგარეთს თავის მხრივ სჭირდება კიდევ წლები, რომ ევროკავშირში სრული ინტეგრაციის მიაღწიოს.

ამრიგად, ევროკავშირის წევრობა მომგებიანია ბულგარეთის ეკონომიკისთვის. თუმცა, კონკურენციამ ბულგარეთში ახალი გამოწვევები და შესაძლებლობები გააჩინა. ქვეყანაში შემცირდება უმუშევრობა, გაჩნდა ახალი სამუშაო ადგილები და მოხდება ეკონომიკური ზრდის დაჩქარება, გაიზარდა ქვეყნის მსპ და სხვ. ამრიგად ბულგარეთის ეკონომიკური ინტეგრაციის შედეგები ასე გამოიყურება: გაიზარდა ბულგარეთის მსპ; გაიზარდა ბულგარეთის ექსპორტის მოცულობა, განსაკუთრებით ევროკავშირში; ასევე გაიზარდა ბულგარეთის იმპორტი; გაიზარდა ბულგარეთში პუი-ების მოცულობა. გაიზარდა ბულგარეთსა და ევროკავშირის სავაჭრო-ეკონომიკური თანამშრომლობის მასშტაბები; გაიზარდა ბულგარეთში უცხოური, განსაკუთრებით ევროკავშირის კომპანიების ფილიალებია რაოდენობა, ასევე გაიზარდა ქვეყანაში სიცოცხლის საშუალო ხანგრძლივობა და სხვ. ბულგარეთი წარმატებით აგრძელებს ეკონომიკის განვითარებას და მსოფლიო ეკონომიკაში შემდგომ ინტეგრაციას. მისი მიზანია ევროზონაში და შენგელის ზონაში განვითარება.

საქართველოსა და ბულგარეთის შორის შორის სავაჭრო-ეკონომიკური ურთიერთობები დინამიურად ვითარდება. ქვეყანა აქტიურად უჭერს მხარს საქართველოს ევროპულ და ევრო-ატლანტიკური ინტეგრაციის პროცესებს. 2020 წლის მონაცემებით ბულგარეთი საქართველოს უმსხვილესი ექსპორტიორი ქვეყნების რეიტინგში მე-4 ადგილს იკავებდა, საქართველოს ექსპორტი ბულგარეთში 300 მლნ აშშ დოლარს გადააჭარბა. საქართველოს ბულგარეთთან გააჩნია დადებითი სავაჭრო სალდო 202 მლნ აშშ დოლარის ოდებობით. ბულგარეთი ევროკავშირის წევრი ქვეყნებიდან საქართველოს ექსპორტიორებში უდავო ლიდერია.

ამრიგად, ბულგარეთი ევროკავშირის ქვეყნებს შორის ეკონომიკური მდგომარეობით მოწინავე პოზიციებს არ იკავებს, მაგრამ ქვეყნის ეკონომიკა ევროკავშირში წევრობის შემდეგ მნიშვნელოვნად გაიზარდა.

ლიტერატურა:

1. Bulgaria and the Enlargement of the European Union. (2000). Retrieved from https://www.europarl.europa.eu/enlargement/briefings/6a3_en.htm
2. A growing population except for 2020. (2020). Retrieved from <https://ec.europa.eu/eurostat/cache/digpub/demography/bloc-1a.html?lang=en>
3. ფუტკარაძე რ. (2010). საქართველო-ევროკავშირის სავაჭრო-ეკონომიკური ურთიერთობები: პრობლემები და პერსპექტივები. თბილისი, „უნივერსალი“.
4. Chania M. Putkaradze R. (2018). The Priorities of Georgian Economic Development in Conditions of Globalization. *European Journal of Marketing and Economics*. v. 1, n. 1, p. 63-66.
5. Putkaradze R. (2015). Historical Aspects of Trade and Economic Relations between Georgia and the European Union. *ZeszytyNaukowe UNIWERSYTETU PRZYRODNICZO-HUMANISTYCZNEGO w SIEDLCACH* Seria: Administracjai Zarzadzanie. Scientific Journal, Nr 107.
6. Putkaradze R. (2019). Georgia in the European Union's Eastern Partnership Countries: Historical Aspects and Challenges. *Ecoforum Journal*. Volume 8, Issue 1(18).
7. European Commission. (2017). *Panorama N60. Bulgaria and Romania celebrate 10 years in the EU*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.

8. World Bank Statistics (2021): GDP, GDP per capita.
9. World Justice Project. (2021). Rule of Law Index 2021. Washington. Retrieved from https://worldjusticeproject.org/sites/default/files/documents/WJP-INDEX_2021.pdf
10. Corruption Perceptions Index (CPI) 2020
<https://www.transparency.org/en/cpi/2020/index/bgr>
11. Heritage Foundation (2020). Retrieved from <https://www.heritage.org/index/ranking>.
<https://www.heritage.org/index/country/bulgaria>
12. International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank. Doing Business 2020. (2020). Washington. Retrieved from <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/32436/9781464814402.pdf>
13. სტატისტიკის ეროვნული სამსახური (საქსტატი). (2020). საქართველოს საგარეო ვაჭრობა. Retrieved from https://www.geostat.ge/media/39340/External-Merchandise-Trade-2020_publication-2021.pdf
14. Bulgaria (2021). Retrieved from https://europa.eu/european-union/about-eu/countries/member-countries/bulgaria_en
15. Basilia T., Silagadze A., Chikvaidze T. (2001) Post-Socialistic transformation: Georgian economy at the threshold of the XXI century. Tbilisi (in Georgian).
16. პაპავა ვ., სილაგაძე ა. (2018) ერთი საკვანძო ეკონომიკური ტერმინის – “Gross Domestic Product”-ის ქართული სახელწოდების შესახებ. „ეკონომიკა და ბიზნესი“, ტ. 11, N1.

Bulgaria in European Integration Process

Ramaz Putkaradze

*Doctor of Economics, Associate Professor
Ivane Javakhishvili Tbilisi State University*

SUMMARY

The paper analyzes economic indicators and some of the peculiarities of Bulgaria's, one of the EU member states, economic development. Historical and contemporary aspects of Bulgaria are presented in the paper. It is concluded that Bulgaria's economic performance and economic situation have significantly improved over the past 14 years. Overall, the country has made significant progress. The further goals of the country are to join the Shengen zone and the eurozone.

Communist domination of the former People's Republic of Bulgaria ended in 1990. Bulgaria applied for membership of the European Union on 18 December 1995. After the collapse of the socialist system, economic reforms and a large-scale fight against corruption began in Bulgaria. Joining the European Union became the country's top foreign priority. Romania became a member of the Central European Free Trade Association (1997), NATO (2004) and the European Union (2007). Thus, Bulgaria found its place alongside the European states and joined the EU single family.

It is worth mentioning that there is still a difference between the economic indicators of old European Union countries and of Bulgaria and Romania; however, the tendency is that the gap between their development levels is decreasing. Bulgaria's GDP increased from \$ 34.4 billion in 2006 to \$69.1.5 billion in 2020 and GDP per capita increased from \$4523 to \$ 9975. Other economic performance indicators of Romania have also improved. Bulgaria accounts for 1.28% of EU GDP. Intra-EU trade accounts for 69% of Bulgaria's exports, while outside the EU 8% go to Turkey and 3%

to China. In terms of imports, 64% come from EU Member States, while outside the EU 10% come from Russia and 6% from Turkey.

It should be noted that trade and economic relations between Georgia and Bulgaria are dynamically developing. Bulgaria strongly supports Georgia's European and Euro-Atlantic integration processes. Romania is the first EU member state which ratified the Association Agreements between Georgia and the EU.

Keywords: Bulgaria, Economic integration, European Union.